

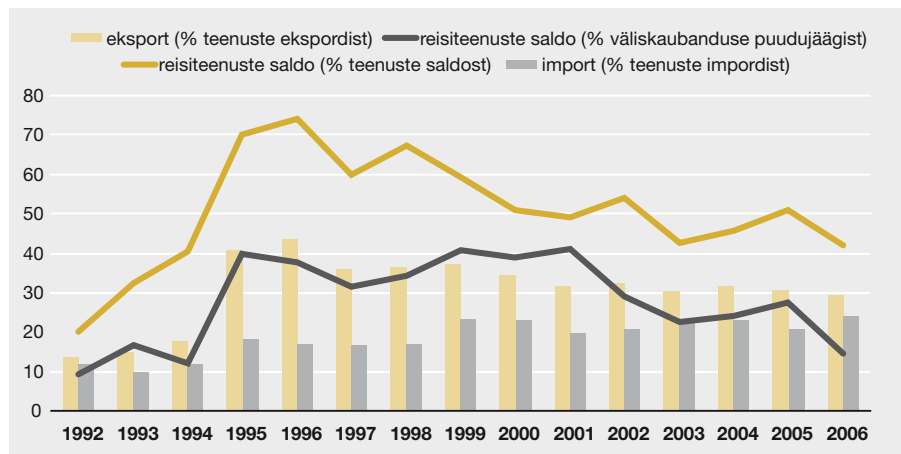
REISITEENUSTE NÄITAJATE ARVUTAMISE KÖÖGIPOOL

Andres Kerge

Maksebilansi meetodika järgi loetakse reisiteenusteks kaupade ja teenuste ostmist vähem kui ühe aasta kestval külaskäigul külastataval maal. Reisiteenuste hulka ei arvata rahvusvahelisi sõidukulusid sihtriiki, mis kajastatakse maksebilansis transporditeenuste reisijateveo hulgas. Meetodika mõttes moodustavad erandi õppurid ja pikaajalisel ravil viibivad patsiendid, keda vaadeldakse igal juhul ajutiselt võõrriigis viibivatena olenemata nende sealviibimise kestusest.

Üks maksebilansi põhimõisteid on **residentsus**. Maksebilansi mõistes on resident isik, kelle majanduslikud huvid on pikema aja jooksul seotud vastava riigi majandusega. Kokkuleppeliselt tähendab „pikem aeg” vähemalt üht aastat ning majanduslike huvide all mõistetakse kinnisvara omamist ja perekondlikke sidemeid sellel maal.

Eesti maksebilanssi on nüüdseks koostatud juba viisteist aastat. Reisiteenuste maht on selle aja vältel märgatavalt kasvanud: reisiteenuste eksport (kreedit) 39 korda ja import (deebet) 32 korda. Reisiteenused on Eesti maksebilansis väga olulisel kohal, sest selle pidev positiivne saldo on aidab suurel määral tasakaalustada väliskaubanduse puudujääki: aastatel 1995–2001 moodustas reisiteenuste ülejääk 40% väliskaubanduse defitsiidist (vt joonis 1). Aastate arvestuses oli reisiteenuste positiivse saldo osatähtsus teenuste bilansis suurim 1996. aastal (74%) ja on sellest ajast alates kahanenud 42%ni 2006. aastal, kuna ekspordi osatähtsus on kahanenud ja impordi osakaal suurenenud.

Joonis 1. Reisiteenuste osatähtsus Eesti maksebilansis (%)

METOODIKA VALIK

Reisiteenused erinevad teistest maksebilansis kajastavatest teenustest selle poolest, et teenust ei osteta tingimata ühe müüja käest ja teenuse tarbija liigub pakkuja juurde soovitud kaupade ja teenuste järele. Seega koosneb reisiteenus mitmest teenuseliigist ning kaupade ostust, mis teeb selle teenuse statistika koostamise keeruliseks.

Reisiteenuste eest tasumine võib toimuda enne reisi reisifirmade vahendusel; sõidul sihtriiki (kulutused transpordiks ja selle ajal) või sihtriigis kaupade ja teenuste eest.

Suur osa reisikuludest tasutakse reisifirmadele, kes organiseerivad reisija transpordi sihtriiki ja majutuse. Neid kulutusi saab välja selgitada turismifirmade aruandluse põhjal. See võimaldab suhteliselt lihtsalt eristada kulutusi rahvusvahelisele transpordile reisija vedamiseks sihtriiki. Lisaks nendele kulutustele teevad reisijad suure osa kulutustest iseseisvalt reisi sihtpunktis.

Reisiteenuste arvestamiseks on maailmas kasutusel kaks põhilist meetodit (lisaks nende kombinatsioon):

- eraisikutest klientidele müüdud omavaluuta ja krediitkaardi kasutusstatistika (pankade ja valuutavahetuspunktide andmed) põhjal hindamine ning
- valikvaatluste korraldamine.

Kui Eesti seisis meetodi valiku ees, siis ei vahetatud Eesti kroone mõne muu valuuta vastu mitte ainult reisikulude eest tasumiseks, vaid ka siin teenitud äritulude väljaviimiseks. Näiteks tehti sel ajal suuri tehinguid välisvaluutas kinnisvara ja sõidukite ostmisel-müümisel ning varimajanduses. Krediitkaart oli aga tavalise Eesti inimese rahakotis üsna haruldane. Seetõttu valiti Eestis reisiteenuste arvestamiseks valikvaatluste meetod, kus küsitluste teel leitakse keskmised kulutused ühe reisija kohta, mida siis koos tegelike küllastajate arvuga kasutatakse reisiteenuste maksumuse määramiseks.

Nagu edaspidine areng meil ja maailmas näitas, oli tolelaegne valik õige, sest ühisraha euro kehtestamisega on mitmedki Euroopa riigid sunnitud meetodit vahetama. Ükski meetod ei ole aga probleemideta: kuigi meil on kasutada Piirivalveameti üksikasjalikud andmed ligi 200 riigi kodanike piiriületuste kohta, tekivad maksebilansi mõistes lisaraskused kodanike ja residentide mitteresidentide vahel. Näiteks, Eestis on suur osa residentidest mittekodanikud (sh umbes 10% Venemaa kodanikud) ja pikaajalised võõrtöötajad muutuvad oma kodakondsusriigi suhtes mitteresidentideks. Alates 2004. aastast ei registreeri Piirivalveamet Euroopa Liidu liikmesriikide ja teiste Schengeni lepinguga ühinenud riikide kodanike piiriületusi. Nende arvu hinnatakse Tallinna Sadama ja lennujaama reisijate arvu ning piiriületuste valikvaatluste põhjal, kasutades statistilisi mudeleid.

Eestis korraldatakse reisikulutuste väljaselgitamiseks küsitlusi üks-kaks korda aastas alates 1995. aastast. Küsitlused toimuvad suuremates piiripunktides proportsionaalselt neid läbivate reisijate voogudega. Küsitletakse Eestist lahkuvaid mitteresidente nende reisikulude kohta Eestis ja Eestisse saabuvaid residente nende kulutuste kohta välismaal. Küsitlust korraldatakse turismi tippajal juulis-augustis ja nn vaikselt perioodil kas veebruaris või novembris. Valimi suurus on 1200–2000 inimest. Üldjuhul on tippajal tehtud küsitluste korral kulutused isiku kohta madalamad võrrelduna vaigse perioodi kulutustega, kuna talvel on ärireisijate osatähtsus suurem.

REISITEENUSED MAKSEBILANSIS

Esimene Eesti maksebilanss koostati 1993. aastal sellele eelnenud aasta kohta. Kuna valikvaatluste meetodil maksebilansi koostamine on küllaltki kallis, siis esialgu tehti koostööd Turismiametiga, kellelt saadi esialgsed hinnangud välisriike külastanud Eesti turistide ja Eestit külastanud välituristide kohta. Kuna kõikide inimeste kulutused välismaal pole ühesugused, siis jagatakse reisijad sarnase tarbimiskäitumise põhjal gruppidesse. Maksebilansi reisisiteenused arvutatakse igas grupis eraldi, korrutades gruppi kuuluvate isikute arvu nende kulutustega.

Kuni 1995. aastani kasutati vaid Eestit külastanud välituristide ja ühepäevakülaliste koguarvu ning nende keskmisi kulutusi Eestis, samuti Eestist välismaale suunduvate turistide koguarvu ja nende kulutusi välismaal. Alates 1996. aastast on kättesaadavad Piirivalveameti andmed piiriületajate kodakondsuse kohta. Nende andmete põhjal jagati reisijad vastavalt tarbimise iseärasustele gruppidesse (kihtidesse).

Reisijad grupeeritakse kahe tunnuse põhjal: reisi kestuse ja tüübi ning päritolumaajärgi.

Eestit külastavad reisijad rühmitatakse reisi kestuse ja iseloomu järgi:

- ühepäevakülalised (neid on suhteliselt palju naabermaadest – Soomest, Venemaalt ja Lätist);
- turistid, kes reisivad reisifirma paketiga (maksavad suure osa transpordi- ja majutuskuludest enne reisi);
- ilma reisipaketita turistid (mitmepäevakülalised, kes ööbivad tuttavate või sugulaste juures või peatuvad omal käel Eesti majutusasutuses).

Küsitlustes selgitatakse külalise Eestis viibimise kestus ning keskmised kulutused sõltuvalt päritolumaast. Päritolumaad on jagatud vastavalt tarbimise iseloomule seitsmesse gruppi. Sealjuures on eraldi riikidena toodud suuremad turismpartnerid ja ülejäänud maad on grupeeritud sarnase tarbimiskäitumise alusel. Viimastel aastatel on mitteresidendid geograafiliselt jagatud järgmiselt:

- Soome;
- Skandinaaviamaad;
- Läti ja Leedu;
- ülejäänud Euroopa Liidu riigid;
- SRÜ (põhiliselt Venemaa);
- USA ja Kanada;
- ülejäänud riigid.

Eestlaste küsitlemisel nende reisilt naasmisel on valimi maht tagasihoidlikum. Usaldusväärsete tulemuste saamiseks jagatakse reisijad gruppidesse vaid järgmise jaotuse põhjal:

- Soome;
- Rootsi;
- ülejäänud Euroopa Liit;
- Läti ja Leedu;
- SRÜ (põhiliselt Venemaa);
- ülejäänud riigid.

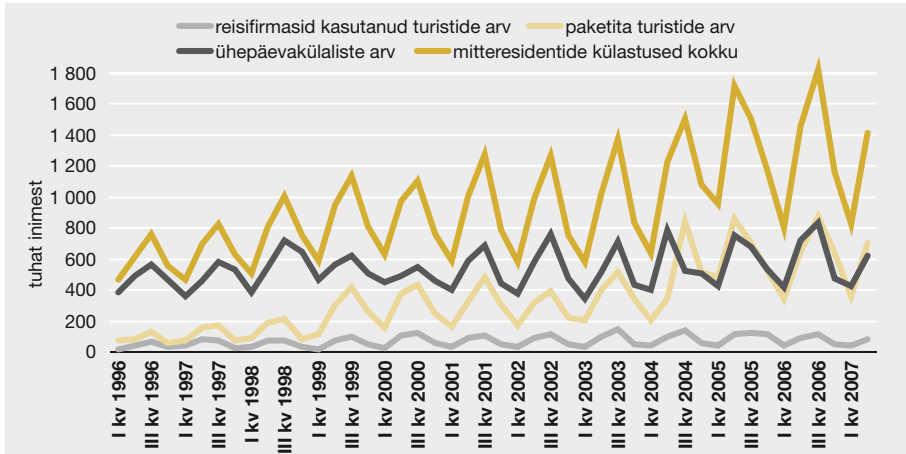
Ühepäevaraisi kohta tehtud kulutused ei sõltu olulisel määral sihtriigist.

Sidemete tihenemine muu maailmaga tõi kaasa ka metoodika täpsustamise. Alates 2000. aastast tekkis vajadus reisiteenuste geograafilise jaotuse järele suuremate partnerriikide lõikes, mis Euroopa Liidu riikide puhul tähendab täielikku riikide jaotust. Seoses võõrriigis töötamisega on vaja ärireisijate kulutuste hulgas eraldi välja tuua hooajaliste ja ülepiiritõtjate elamiskulud tööperioodil.

Euroopa Liidu tasandil moodustati reisiteenuste arvutamise usaldusväärsete töstmiseks ELi riikide esindajatest koosnev Eurostati tööühm „Travel”, mille põhiülesanne on kahepoolsete andmete võrdlemine (ühe maa reisiteenuste eksport teise riiki peab ligikaudu võrduma teise maa reisiteenuste impordiga esimesest) ja erinevuste esinemisel metoodikate ühtlustamine.

MITTERESIDENTIDE KULUTUSED EESTIS

Valitud metoodika põhjal sõltub reisiteenuste krediti Eestit külastavate mitteresidentide arvust ja nende Eestis tehtud kulutustest. Vaadeldes Eestit külastanud mitteresidentide arvu dünaamikat (vt joonis 2), torkab silma sesoonsuse suur osatähtsus ja Eesti reisifirmade teenuseid kasutanud turistide suhteliselt väike osakaal. Kui reisipaketiga turistide ja ühepäevakülaliste arv on vaadeldud üheteist aasta jooksul vähe muutunud, siis põhiliselt on kasvanud ööbivate reisipaketita turistide arv. Eesti atraktiivsus on nende aastatega järjest kasvanud. Ka on Eesti kinnisvara hinnatase meelitanud välismaalasi ostma siin kortereid ja puhkemaju, mille kasutamine aga ei kajastu reisipakettide müügis.

Joonis 2. Eestit külastanud mitteresidentide arv aastatel 1996–2007

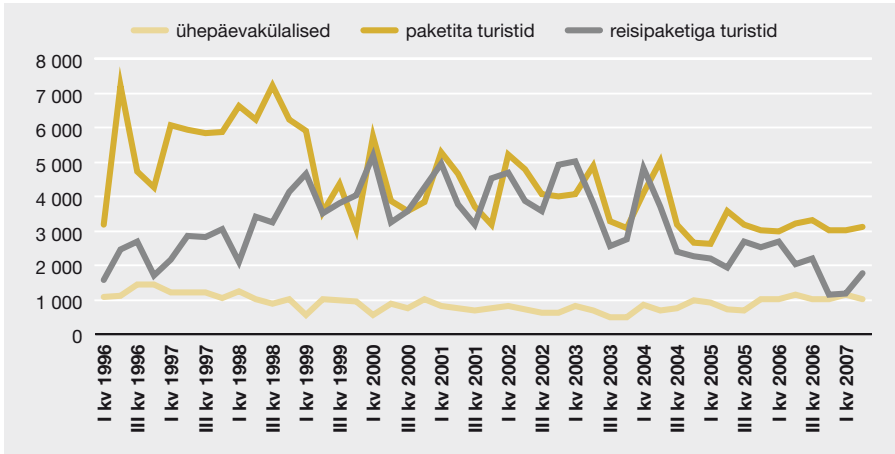
Mitteresidentide külastuste arv kasvas taas hüppeliselt pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga, kui paljud seniste ELi riikide kodanikud tulid tutvuma uue liikmesmaaga. Alates 2004. aastast on veidi suurenenud ka ühapäevakülastajate arv ning koos sellega rohkete kruisilaevadega saabunud külastajate teenindamine.

Eesti külastajate hulgas on enim soomlasi, kuigi nende osatähtsus on langenud 70%lt 1996. aastal 47%ni 2007. aastal. Venelased, kes on Eesti külastajate hulgas arvukselt teisel kohal, on väga tähtsad sesoonsuse tasakaalustamise mõttes. See tähendab, et nende osatähtsus on suhteliselt suur talvekuudel (esimeses ja neljandas kvartalis), kui meie majutusasutused on alatäidetud.

Alates 2007. aastast on Eesti atraktiivsus soodsa ostukohana hinnataseme tõustes kahane- nud. Kas see on põhjustanud ka külastajate arvu vähenemist, pole veel selge.

Keskmiised kulutused inimese kohta suurenesid koos Eesti tarbijahindade kasvuga kuni 1999. aastani (vt joonis 3). Suhteliselt stabiilse hinnakasvu perioodil olid stabiilsed ka kulu- tused kõigi kolmes külastajate rühmas kuni 2004. aastani.

Ühapäevakülastajate kulutused inimese kohta on alates 2005. aastast suurenenud, kuna kü- lastajate hulgas on suurenenud jõukamate kruisituristide osatähtsus. Samas on mitmepäe- vakülastajate kulutused inimese kohta langenud, sest Eesti hinnatase on tõusnud nii kõrgele, et ostuturism kaotab oma tähtsust. Samuti ei pea õõbivad reisipaketita turistid enam tingimata

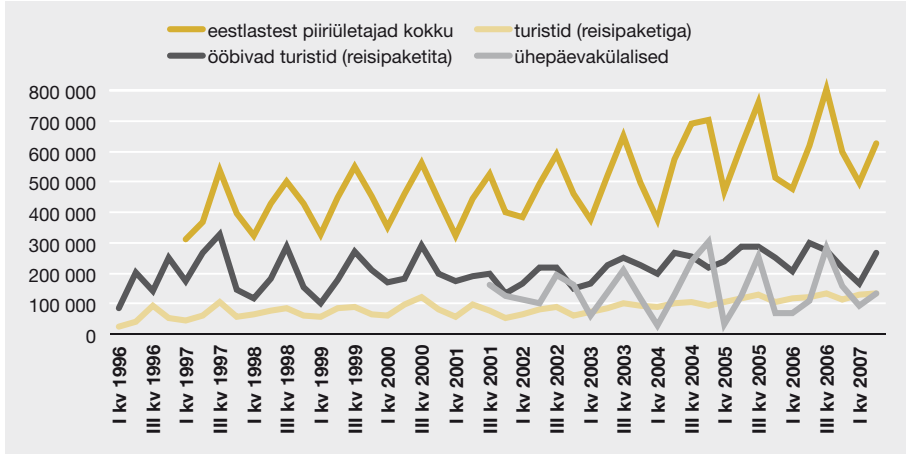
Joonis 3. Keskmise kulutus külastaja kohta Eestis

kasutama ametlike majutusasutusi, vaid „peatuvad erasektoris” (kasutavad eelnevalt ostenud kinnisvara, külastavad sõpru-sugulasi jne).

EESTLASTE KULUTUSED VÄLISMAAL

Eestlaste reisimise kohta välismaal on andmeid koguda veelgi raskem kui välismaalaste kohta Eestis. Kuni 2004. aastani olid Eesti kodanike ja kodakondsuseta inimeste piiriületusstatistika kättesaadav Piirivalveameti aruandest, mida sai lisauuringu abil korrigeerida elukohapõhiseks kodakondsuseta ja Venemaa kodakondsusega Eesti elanike arvestamisega. Kuna pärast Euroopa Liiduga ühinemist kaotati ELi kodanike registreerimine piiriületusel, sai Eesti residentide reise välismaale hinnata vaid statistiliste mudelite alusel, kuigi liiduga ühinemine võis senist käitumist märkimisväärselt muuta. Olukorda raskendas veelgi hoogustunud töötamine välismaal, mis suurendas hooaja- ja piiriüleste töötajate piiriületuste arvu. Kuna lühiajaliste töötajate elamiskulud tööperioodil hinnatakse eraldi mudeli abil, siis topeltarvestuse vältimiseks tuleb eestlaste piiriületusi nende arvel korrigeerida.

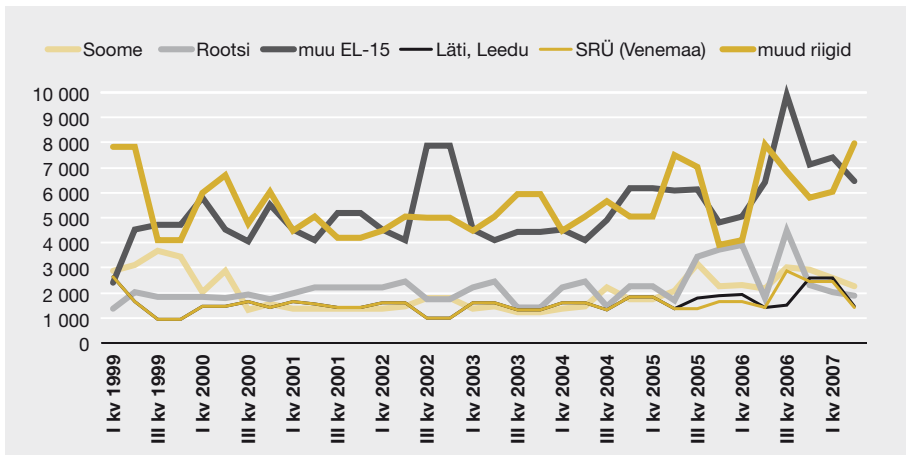
Eestlaste reise arv välismaale muutub ka sesoonselt (vt joonis 4), kuid erinevused kõrg- ja madalhooaja vahel on siiski väiksemad kui välismaalaste reise puhul Eestisse. Eesti reisifirmade välismaale lähetatud eestlaste arv on vaatlusperioodil kasvanud kaks-kolm korda. Eriti on Eesti turistide arv kasvanud talve- ja kevadkuudel, kuid keskmiselt kasutas turismifirmade teenuseid siiski vaid umbes 20% eestlastest. Eestlaste reise koguarv püsis suhteliselt muutumatu kuni 2001. aastani. Alates 2002. aastast on reise arv järjest kasvanud ja lisaks võib täheldada reisipaketiga reisivate turistide osatähtsuse tõusu. See on tingitud sellest, et eestlaste reiseid on muutunud üha pikemaks ning see nõuab reisifirmade kaasabi.

Joonis 4. Eesti residentide reisid välismaale kestuse ja viisi järgi

Kui 90ndate lõpus olid valdavad reisid naaberriikidesse Soome, Venemaale ja Rootsi, siis viimastel aastatel on Soome külastused jäänud populaarseks talvekuudel ning muul ajal on võrdsetl menukad Euroopa Liidu ja kaugemad riigid ning Soome ja Venemaa.

Keskmiised kulutused inimese kohta olid aastatel 2000–2005 suhteliselt ühesugused. Alates 2006. aastast on kulud kasvanud pikematel reisidel kaugematesse Euroopa Liidu ja ELi-välistesse riikidesse (vt joonis 5).

Joonis 5. Eesti turistide kulutused välismaal inimese kohta

MIDA OODATA LÄHITULEVIKUS?

Eestlaste sissetulekud on kiire majanduskasvu tõttu kiiresti kasvanud ja see kajastub ka nende reisikulutuste suurenemises. Viimase aja trend on talvepuhkuste hoogne kasv. Selle tulemusena on maksebilansi reisisteenuste konto aasta alguse ja lõpukuudel saavutamas tasakaalu, kuna eestlased otsivad sel ajal üha enam lõunamaalt suvesooja ning Põhja- ja Kesk-Euroopast suusarõõme. Samal ajal välismaalaste reisirid Eestisse kahanevad kallinevate hindade ja huviväärsuste ammendumise tõttu.

Meie turismihooaja lühiduse tõttu on väga oluline tekitada põhjuseid, miks Eestisse tahetaks tulla ka hooajavälisel ajal: konverentsiturism, hea (ja soodne) teenindus meie terviseasutustes, oma niši leidmine talu- ja loodusturismis jne. Loodetavasti taastub ka idanaabrite huvi aastalõpu tähistamise vastu Eesti hotellides, mida sel ajal vähe külastatakse. Kui eestlaste huvi kaugete maade vastu suureneb, mis on üsna loomulik, siis selleks, et välituristide vool Eestisse ei kahaneks, tuleb tõsiselt tööd teha.